



ELS TALLERS DE MIRÓ... MONT-ROIG I PALMA DE MALLORCA

“Somio amb un gran taller” titulava Joan Miró el text que va publicar a la revista “XXe siècle” núm. 2, de l’1 de maig de 1938. Des de París escriu: “Trebollo molt, passo la major part del temps a Espanya, on puc concentrar-me millor en el treball. A Barcelona, trebollo a l’habitació on vaig néixer. A Espanya, on anava sovint, mai vaig tenir un veritable estudi... El meu somni, així que m’estableixi allà on pugui, és tenir un taller ben gran, no pas per allò de la il·luminació, la llum del nord, etc., que m’és indiferent, sinó per tenir lloc, moltes teles, perquè com més trebollo, més ganes tinc de treballar. Voldria provar l’escultura, la ceràmica... Intentar també superar, en la mida del possible, la pintura...”.

Els seus dos grans tallers seran el de Mont-roig (1948) i el de Palma de Mallorca (1956). Aquest darrer és del seu amic Josep Lluís Sert; com també ho serien la Fondation Maeght a Saint Paul de Vence (1964) i la Fundació Miró de Barcelona (1975). El taller de Mont-roig sembla que també l’havia de fer Sert. En una carta de l’esposa de Miró, Pilar Juncosa, a l’esposa de l’arquitecte (Moncha Sert), li deia: “Aquí (a Mont-roig) le falta aún el taller, pero si no hay novedad, en febrero se empezaran las obras, tanto como nos hubiera gustado, que fuera José Luis, quien las hubiera dirigido!...” (Mont-roig, 8 de setembre de 1942). No seria tan aviat.

Aquest text intenta seguir les petjades d’aquests *tallers mironians*, per la qual cosa he partir principalment de les següents fonts: les cartes publicades en els llibres “*Epistolari Català de Joan Miró (1911-1945)*” d’Editorial Barcino (2009) i “*Miró / Sert. Segons ells mateixos. Correspondència 1937-1980*” de la Fundació Pilar i Joan Miró (2008). També les cartes que, a partir de 1945, vaig poder consultar a la Fundació Miró de Barcelona en la meua recerca (2010 i 2011) d’informació sobre el pintor pel llibre en el qual estava treballant sobre la relació de Miró amb Mont-roig, i de la què vaig publicar un primer lliurament: “*Joan Miró i Mont-roig: Pal de ballarí (1911-1929)*”, d’Arola Editors (2012). Cal afegir-hi les informacions fruit de les entrevistes que vaig fer l’agost de 2009 a Mercè Calaf Domingo (filla de Pere Calaf Jofre) i al seu marit Sebastià Javaloy Cánovas. Els “Calaf” van ser masovers del Mas Miró del 1927 a l’octubre de 1955. I, finalment, d’altres informacions de les germanes Angelina i Teresa Rovira Bargalló, de les entrevistes fetes a l’abril de 2009 i a l’agost de 2012. Aquestes són filles d’Eugení Rovira Sastre i Teresa Bargalló Vidal que foren els masovers des del novembre de 1955 al 1975.



Fent un breu repàs dels tallers que va tenir Miró anteriorment, cal citar primer el del carrer Sant Pere Més Baix, que va compartir amb el seu amic Enric Cristòfol Ricart (1916). Quan aquest marxà a París (1918), quedà per a ell sol. Miró hi estarà fins al seu primer viatge a París (1920). Aquí hi pintaria el quadre “*El balcó, Baixa de Sant Pere*” (1917); i Ricart el quadre “*Joan Miró al taller que compartírem*” (1917). Ricart el descriu en les seves “*Memòries inèdites*” (1938): “*Era una sala immensa... empostissada i amb un desnivell d’un graó a mitja sala. Completaven l’aspecte de fàbrica de samarretes dues columnes de ferro colat. Ni gas, ni electricitat: quatre cadires, una taula... Els diumenges també hi anàvem...*”.



A finals de febrer de 1920 Miró viatjarà per primer cop a París. Al juny torna a Barcelona i al juliol ja estava al mas de Mont-roig. Hi estaria uns quatre mesos, fins a mitjans d'octubre. Pintarà, entre d'altres natures mortes, *"La taula" (Natura morta del conill)*. Comenta al seu amic Josep Francesc Ràfols (15 d'agost de 1921): *"No sé si en Dalmau us ha contat mai el respecte religiós que sobre això en tenia quan treballava en la tela de La Taula, al seu taller del carrer de Perot lo Lladre..."*. Era al costat del carrer de la Portaferriça, on hi havia la Galeria Dalmau (núm. 18).

Miró torna a París el febrer de 1921. Explica (21 de febrer) al galerista i marxant Josep Dalmau: *"Vaig poder trobar una cambra al Boulevard Pasteur (a l'Hôtel Innova), a prop del taller..."*. Miró llogarà el taller que l'escultor Pablo Gargallo tenia al 45 *rue Blomet*, que no utilitzava a l'hivern doncs feia classes a l'Escola d'Arts i Oficis de Barcelona; sols hi anava els estius, quan Miró s'estava a Mont-roig. Això va durar fins al 1925. En algunes èpoques també fou el seu habitatge. En unes anotacions d'un dels quaderns del 1924-1925, ens detalla com era: *"Al entrar, com un vestíbul, un prestatge; al damunt una gerreta i una figura mallorquina (un siurell) i una carbassa. Al damunt del bagul una peixera amb dos peixos... petxines... Tenia un bagul per a guardar-hi la roba i posar-hi les teles quan viatjava; em servia de moble, el cobria amb unes tovalles..."*.

El 1925, fins al novembre, estarà a París. Després deuria anar a Barcelona per passar les festes de Nadal amb la família i, a continuació s'estarà a Mont-roig. A París no hi tornaria fins al gener de 1927. Enmig, el 9 de juliol de 1926, el pare del pintor, Miquel Miró Adzaries, moriria al mas de Mont-roig. A partir del 1927 s'estarà al 22, *rue Tourlaque*, al conegut com *cit  des Fusains*; vora el cementiri de Montmartre. Treballarà intensament; viu tancat al seu taller i pràcticament no veu ningú.. Aquí hi romandrà, en les seves estades a París, fins al maig de 1929.

Miró es casa amb Pilar Juncosa Iglesias el 12 d'octubre de 1929. A principis de desembre ja estaven instal·lats a París, al 3 *rue François Mouthon*. Està relativament a prop de l'antic taller de la *rue Blomet*. Vivien modestament. Miró hi tenia un petit taller en una de les habitacions. Francisco Melgar, en una entrevista publicada a *"Ahora"* (24 de gener de 1931), amb el títol: *"Los artistas españoles en París: Juan Miró" diu: "En lo alto de una de esas inmensas casas nuevas... ocupa Joan Miró una elegante habitación y es dueño de un diminuto taller. La casa es simpática, alegre..."*. Miró li comenta: *"Siempre trabajo, salvo cuando estoy de viaje. Trabajo aquí en este taller... y en... Mont-roig... Allá, en el retiro del campo, medito y pinto..."*.

Anem uns anys enrere. El pare de Miró havia comprat el 1910 la finca del Mas d'en Ferratges, a Álvaro Roberto Ferratges Domínguez (segon Marquès de Mont-roig). Era una gran finca d'unes 25 hectàrees. Joan Miró hi va anar per primer cop el 1911, probablement cap al maig. Tant els pares com el propi Miró s'allotjaven a les habitacions del darrere; a l'estiu són més frescs, el sol bat tot el dia la façana. La de Miró és la que dona a Cambrils. Quan vaig rodar el documental *"D'un roig encès: Miró i Mont-roig"* (1979), em va explicar que va pintar el quadre *"Vinyes i oliveres"* (1919) mirant, des de la finestra d'aquella habitació, els camps del darrere del mas. Encara hi havia, fins fa uns anys, una reproducció d'aquest quadre penjada a la paret, enfront d'aquella finestra.





Passats els anys, a Miró li calia més espai i va utilitzar l'habitació del davant (mirant frontalment, la de la dreta, la que dona a l'edifici contigu, la casa dels masovers). Serà aquesta habitació la que citarà Sebastià Gasch al llibre "Joan Miró" (Editorial Alcides, 1963) quan parli, pàg. 49, de la visita que va fer, amb Joan Prats i Josep F. Ràfols, a Mont-roig "un diumenge assolellat del mes d'octubre de l'any 1930". Diu: "En aquesta masia hi havia una cambra. Una cambra singular. El taller de Joan Miró... La seva cambra de Mont-roig era... una cosa remarcable. Unes grans parets blanques i llises, la netedat de les quals no havia estat violada pels quadres, que Miró detestava. Únicament, enganxades aquí i allà, algunes, molt poques, d'aquelles petites soucoupes de cartró que posen als cafès sota els dobles de cervesa... Un cartell de boxa – impressionant – arrodonia el conjunt... Fou en aquesta cambra singular on Joan Prats, Josep F. Ràfols i un servidor veieren les escultures de Joan Miró, les primeres escultures que feia Joan Miró... Juguines confeccionades per Miró... Claus, campanetes, nines de cartró despullades, trossos de fusta cremada, rellotges desmuntats, cadenetes, arrels i trossos d'arbre trobats a la platja de Mont-roig, tots aquests objectes, dotats d'una poesia gairebé irreal i muntats sobre petits cubs de modesta fusta...". Sobre aquestes "construccions", Gasch, hi tornarà a escriure a la revista "Mirador" núm. 140 (8 de novembre de 1931): "En Miró no pinta únicament. El seu taller sembla actualment un magatzem... Aquests objectes – cada un dels quals, isolat, no és res - ... agafen al ésser juxtaposats, una vida intensa i punyent. Una vida nova...". És l'inici del camí vers l'escultura.



"Relief construction" (1930)



"Object" (1931)

Sabem que, en aquell 1930, el matrimoni Miró van estar a Palma de Mallorca el maig i juny. El juliol a Barcelona i, d'agost a finals de novembre, al mas de Mont-roig. A l'octubre faria la primera exposició individual als Estats Units, a la *Valentine Gallery de Nova York*. A Barcelona vivien al Passatge del Crèdit, al pis de damunt del que havia estat dels seus pares. "A Barcelona, treballo a l'habitació on vaig néixer..." precisava Miró en aquella revista "XXe siècle" (1 de maig de 1938). El 17 de juliol de 1930 neix a Barcelona la seva filla Maria Dolors.

Al gener tornen a París, fins al maig de 1931. En una carta a Manuel Trens (9 de maig) comenta: "Pensem estar de retorn a primers de juny, per veure la nova República, que ja en friso...". A partir d'aleshores les estades a Barcelona i Mont-roig serien més llargues. El "Glorioso Alzamiento Nacional" (18 de juliol de 1936) el va sorprendre al mas i li cal marxar, primer a Barcelona i, a finals d'octubre, a París. A mitjans de desembre hi arriben la seva esposa i filla. Lluís Permanyer especifica en el seu llibre "La vida d'una passió" (Edicions de 1984, 2003), a la pàg. 113, sobre aquells moments al voltant del cop d'estat militar: "Tot i la gravetat dels esdeveniments que confirmaven les notícies... s'hi va quedar sense alterar el seu ritme de treball... Vam passar els dies o potser algunes setmanes, i un dia un amic del poble li confià: Has d'anar-te'n ara mateix, els de la FAI volen matar-te!. La sorpresa superà el seu temor, ja que sempre s'havia manifestat republicà i antiburgès...". En aquelles setmanes varen passar fets greus i condemnables. Els 23 i 27 de





juliol un grup d'anarquistes (del poble i vinguts de fora) van cremar l'Església (Vella) i l'ermita de la Mare de Déu de la Roca. El 13 d'agost assassinaren a nou persones de dretes del poble. Miró explicava: *"La meua germana s'havia casat amb Jaume Galobart... Jo vaig anar al casament (1923) i un diari local havia publicat la llista de convidats, en la que figurava jo..."*. El 14 d'agost de 1936 van matar Jaume Galobart Sanmartí en un mas de Taradell. Era un important propietari de la comarca, del Mas Riambau (Tona) i Quintanes de les Masies de Voltregà.

A París, la família Miró, després d'allotjar-se en diversos hotels, s'estarà al *98 rue Auguste Blanaqui*. Treballarà en una habitació d'aquest pis i a l'entresolat de la Galerie Pierre, al 13 rue Bonaparte. És en aquest moment de sotragada personal (i col·lectiva) que Miró raona en aquell article a la revista *"XXe siècle"* (1 de maig de 1938): *"Somio amb un gran taller". És una clara declaració d'intencions: "... mai vaig tenir un veritable estudi... El meu somni, així que m'estableixi allà on pugui, és tenir un taller ben gran... Voldria provar l'escultura, la ceràmica..."*. Miró deu pensar en les dificultats d'espai que es va trobar en aquella habitació del mas, on el van visitar Gasch, Prats i Ràfols aquell octubre de 1930. Quan, acabada la Guerra Civil, pugui tornar a Mont-roig i tan aviat com les condicions econòmiques ho permetin, iniciarà la construcció del taller de Mont-roig.

A l'agost de 1939, Miró lloga una casa a Varangéville-sur-Mer, prop de Dieppe, a l'Alta Normandia. Hi havia anat anteriorment convidat per l'arquitecte americà Paul Nelson, veí seu del pis de París. A l'esclatar la II Guerra Mundial, l'1 de setembre, decideix quedar-s'hi. S'havia acabat la Guerra Civil a Espanya, però pensava que encara era aviat per tornar. En una carta a Josep Lluís i Moncha Sert (Varangéville-sur-Mer, estiu-tardor de 1939) explica: *"Me he organizado una habitación como taller que da en frente de un campo de manzanos, donde continuamente hay vacas. Trabajo mucho, con mucha intensidad; hacía ya años, desde que estaba en Mont-roig que no trabajaba en el campo, ahora el trabajar de nuevo en contacto con la naturaleza es de una gran importancia para mí... Voy no obstante de tiempo en tiempo a París..."*.

El gener de 1940, a Varangéville-sur-Mer, Miró comença la sèrie *"Constel·lacions"*. Raona a James Johnson Sweeney, a la revista *"Partisan Review"* (1948): *"Sentia un profund desig d'escapar. Em tancava deliberadament en mi mateix. La nit i la música i les estrelles van començar a tenir un paper cada vegada més important en la suggestió de les meves pintures..."*. Les primeres deu *"Constel·lacions"* les fa a Varangéville-sur-Mer (de gener a maig). Però comencen el bombardejos alemanys sobre el nord de França i han de marxar a París (maig de 1940) i des d'allí a Perpinyà i a Espanya (8 de juny). Miró du les *"Constel·lacions"* sota el braç.

S'aïllen durant un temps al mas Quintanes de les Masies de Voltregà, que havia estat del seu cunyat Jaume Galobart. Finalment, a finals de juliol, van a Palma de Mallorca. Allà era "el marit de la Pilar" i podia passar desapercbut. La repressió franquista ja havia començat el 1936, aleshores era un indret ja *pacíficat*. Primer viuen a casa dels sogres, al carrer Minyones núm. 11 (entresol esquerra), on havia nascut la seva esposa Pilar Juncosa. Després lloguen un pis al de Sant Nicolau núm. 22. A l'agost van a la casa del Passeig Marítim que tenia llogada el sogre, Lambert Juncosa Massip. Pilar Juncosa escriu a Joan Prats (14 de d'agost): *"Estamos instalados en una casa en las afueras de Palma*



Núm.21



Núm.23

con bajada al mar y una vista magnífica dominando toda la bahía... cada mañana bajamos al mar a bañarnos... Juan trabaja mucho, tiene una habitación para él, no muy grande pero completamente aislada... (A) Palma vamos de vez en cuando...". Miró pinta deu *"Constel·lacions"* més (del setembre de 1940 al juny de 1941).



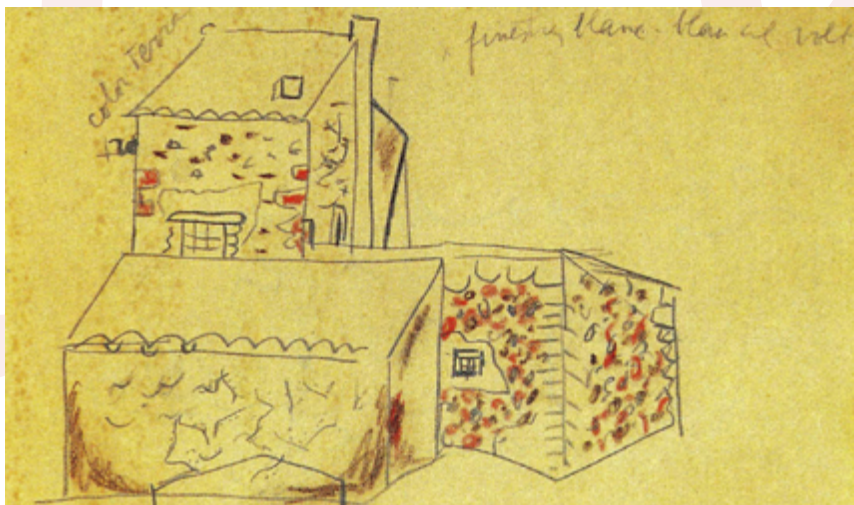
El 1941, després de Pasqua, torna a Barcelona. Al juny va al mas de Mont-roig, on hi estarà fins a l'octubre. Hi pintarà les tres darreres "Constel·lacions": "Le bel oiseau déchiffrant l'inconnu au couple d'amoureux" (23-7-1941), "Le crépuscule rose caresse le sexe des femmes et des oiseaux" (14-8-1941) i "Le passage de l'oiseau divin" (12-9-1941). Sembla com si Miró volgués acabar la sèrie a Mont-roig. Sabia que estava fent una obra important. Penso que és una situació semblant a la de la segona estada de Picasso a Horta de Sant Joan (1909), quan sap que està a punt d'iniciar el cubisme geomètric. Ho raonava Palau i Fabre en el meu documental "Horta: recapte picassiana" (2004): "Es una cosa voluntària que fa... en el moment que sent que el seu art està arribant a un cim, a un llenguatge nou, i vol que això quedi lligat a una terra, a Horta..."

Miró ha retornat a Mont-roig després de cinc anys molts durs. Mai, des de 1911, havia estat tant temps allunyat del mas. Fins al 1976 hi aniria regularment. Acaba les "Constel·lacions" i, en paral·lel, inicia un procés de reflexió sobre la seva obra que es concretarà en un "Quadern de notes" que encapçala (i precisa) amb la frase "Començada a Mont-roig en juliol 1941". És a Mont-roig on tornarà a començar tot, un altre cop és un "pal de ballari", com aquell del quadre "Terra llaurada" (1923-1924).

("Quadern de notes") "Escultura i taller (I)": "És en la escultura que crearé un món verament fantasmagòric, de monstres vivents, lo que faig en pintura és més convencional. Construir-me un gran taller, ple d'escultures; que a l'entrar-hi produeixi una fortíssima impressió de trobar-se en un món nou... tenen que semblar monstres vivents, que viuen en el taller...". Miró té decidit endegar el seu interès per l'escultura i ho relaciona amb la construcció d'un "gran taller".



Després, continua amb l'explicació en detall de com pensa que ha de ser el taller: "Fer que el meu taller tingui un ambient... cercar per a les parets una matèria que s'uneixi i es lligui amb la terra i el paisatge, com per exemple la construcció amb pedres del Mas d'en Poca posant-hi també un poc de blanc per a que no es deslligui totalment de la masia, com per exemple els voltants de la porta i finestres o bé algun volum. Això



farà que a l'entrar al taller em donarà la sensació que entro dintre la terra i la meva obra m'eixirà més natural i espontània. Posar-hi al voltant alguna atzavara i figuera de moro, com també una roda de carro vella. L'interior del taller que sigui ben humà i propici a la meva feina, les parets blanques completament i d'una matèria que permeti clavar-hi claus per a penjar-hi objectes que m'interessin... Fer el taller d'una dimensió com el celler. Fer-hi al costat una mena de cobert pel carro per a poder posar-hi els trastos que no necessito... Per a trobar les belles matèries per a construir la part exterior del taller,

anar a Vilanova d'Escornalbou a on hi ha moltes cases fetes amb pedra i després emblanquinades total o parcialment... Allà on he projectat fer el taller a Mont-roig no farà massa vent? Això cal estudiar-ho...". Parla del furient serè (del mestral).

"Mas d'en Poca"



Veiem que els seus referents són molt clars: el Mas d'en Poca i algunes cases de Vilanova d'Escornalbou. Del Mas d'en Poca, a més d'estar situat al costat del Mas Miró, són els dibuixos preparatoris que va fer



Miró pel mas que situa al bell mig de "Terra Llaurada" (1923-1924). Sobre la vegetació (o elements) que hi ha d'haver al seu voltant concreta: "alguna atzavara i figuera de moro, com també una roda de carro vella". L'atzavara, com veiem, és una planta important per Miró; ja estava en els paisatges de "Mont-roig, el pont" (1917) i "Les roderes" (1918), i inserida entre les roques roges de "Mont-roig. Sant Ramon" (1916). També la situa en el camí central i al costat del tronc majestuós de l'eucaliptus a "La masia" (1921-1922), resum de la vida al camp de Mont-roig. I a la cabdal "Terra llaurada" (1923-1924), punt d'inflexió en la seva obra, on a l'esquerra hi ha una notable atzavara amb el seu august "pal de ballar" alçant-se majestuosament, punt final del seu cicle vital i inici (per les llavors que escamparà al seu voltant) d'un nou cicle.

La figuera de moro devia ser per a Miró l'origen de les formes d'algunes de les seves escultures. El trobem aturant-se i contemplant-les amb delectació en algunes fotografies d'Ernst Scheidegger en el seu llibre "Huellas de un encuentro / Joan Miró a Catalunya" (Maeght Éditeur, 1993); per exemple, a la pàg. 115, tenim Miró llançant el braç i gairebé tocant la pala d'una figuera de moro; una pala que és quasi una de les seves escultures. D'atzavares i figueres de moro també en trobem en el llibre de fotografies "Joaquim Gomis / Joan Miró (Fotografías 1941-1981)", pàg. 86, 80 i 81.

Tan a la paret del taller de Mont-roig com al costat del taller de Son Abrines, sempre associades al seu lloc de treball, hi havia rodes solitàries. La de Mont-roig està en unes fotografies d'aquell llibre "Huellas de un encuentro...", pàg. 66 i 67. La de Mallorca al llibre "Joaquim Gomis / Joan Miró...", pàg. 126. Tot això és la constatació que darrere les seves obres, o en la construcció dels seus tallers, hi ha una acurada reflexió.



En el seu retorn a Mont-roig, després de la Guerra Civil i l'inici de la II Guerra Mundial, relata a Joan Prats (8 de d'agost de 1941): "Disfrutando viendo este paisaje tan fuerte y vigoroso, y trabajando todo el tiempo, en las cosas que viste empezadas... Pensamos permanecer aquí hasta mediados de setiembre...". Està acabant la sèrie "Constel·lacions". A l'octubre va a Barcelona, i d'allí a Palma. Torna a escriure a Prats (12 de novembre): "Com que aquestes pintures són a Mont-roig, i degut a les incomoditats actuals en el viatjar i a l'edat de la meva mare, no les fio a la meva família... si tu no tens feina, podries anar a cercar-les... això et servirà d'esbarjo i de veure el paisatge tarragoní en plena tardor, que és admirable... La meva mare estarà allí crec que tot el mes...". I una altra (8 de desembre): "Per si encara no has anat a Mont-roig, dec dir-te que la meva mare ja ha tornat a Barcelona, però com que en Peret, el masover, i la seva família són gent molt amable, us atendran molt bé. La carpeta es troba en un prestatge de la taula de fusta blanca del meu taller...".



Aquest “Peret, el masover” era en Pere Calaf Jofre, casat amb Carme Domingo Virgili. Els “Calaf” van ser masovers del mas Miró del 1927 a l’octubre de 1955), vint-i-vuit anys. Eren de Vila-rodona. Van arribar al Mas Miró amb tres fills: Josep, Ramon i Mercè; aquesta última tenia pocs mesos de vida. Mercè Calaf Domingo m’explicava: “El senyor Miró treballava al seu taller, a l’habitació del davant, la que dóna a la casa dels masovers. A les sis del matí ja hi era; no hi entrava ningú, ni la seva dona. Quan havia d’entrar a netejar mai li vaig veure cap quadre, tots els tenia apilats cara la paret. També hi feia aquelles escultures. Després de fer-ne una bona temporada, va venir un camió gran a buscar-les”.

El fill gran del “Peret, el masover”, Josep Calaf Domingo es va casar amb la minyona del Mas Miró, Maria Elena Sánchez, que morí al cap d’uns nou mesos en el part del Josep Calaf Sánchez (1941). Després es va tornar a casar amb Teresa Robert Ferré, amb qui va tenir la Carme Calaf Robert (1945).

El 26 de febrer de 1942 la mare de Miró emmalalteix greument i haurà d’anar a Barcelona per cuidar-la. Torna a finals d’abril a Palma i, amb tota la família, s’estarà a Barcelona a principis de juliol, per anar a continuació a Mont-roig. A l’octubre, van a viure (ja habitualment) a Barcelona, al domicili familiar del Passatge del Crèdit núm. 4. Hi romandrà fins al 1956, excepte les estades a Mont-roig, Palma i els viatges.



En una carta a Joan Prats (Palma de Mallorca, 27 d’abril) precisa: “M’han dit que les obres del meu futur pis-taller del Passatge estan força avançades; l’hivern vinent serà qüestió de treballar de valent..”. La primera planta era el pis dels pares, ells viurien a la segona i la tercera seria el taller. Tenim constància visual d’aquest taller per les fotografies dels llibres “Huellas de un encuentro / Joan Miró a Catalunya” d’Ernst Scheidegger (Maeght Éditeur, 1993), “Atmosfera Miró” aquell “Fotoscop” de Joaquim Gomis i Joan Prats (Editorial RM, 1959) i principalment “Joaquim Gomis / Joan Miró (Fotografías 1941-1981)”. En una altra carta, també a Prats (Palma de Mallorca, 29 de juny) diu: “Aquest hivern ens entretindrem arreglant tot el pis que em destino per mi... Aquest estiu no deixis de venir al mas... Em permetré també demanar-te consells per a construir allí un gran taller, doncs cal ocupar-me ja de fer aquests projectes... doncs cal... que quan hagi acabat aquesta terrible guerra (la II Guerra Mundial)... estigui ja en disposició de llençar-me a fons en el meu treball, cons-



cient del paper de primer pla que llavors tindrè...". Vull remarcar que Miró parla de "construir allí un gran taller" a Mont-roig, com ja feia al "Quadern de notes" de juliol de 1941.

En una carta a Dolors Ferrà Oromí i Dolors Miró Ferrà, la seva mare i sa germana, respectivament (Palma de Mallorca, 1 de juliol) es deleix per la propera estada al mas: *"...un cop a Barcelona... després podrem marxar al mas, que moltes ganes en tenim tots. Déu faci que hi passem un estiu ple de salut, menjant bona fruita i raïms..."*.

En una recerca sobre informacions sobre la Guerra Civil i el primer franquisme que vaig fer a l'arxiu de l'Ajuntament de Mont-roig, vaig trobar un "Telegrama oficial postal" de la "Comisaría General de Abastecimientos y Transportes. Delegación Provincial de Zaragoza", amb data de 23 de juliol de 1942 i número de registre 16520, adreçat a "Sr. Alcalde, Delegado local de Montroig" que diu: *"Adjunto remito a Vd. conocimiento de baja expedido a nombre de don Juan Miró Ferra y dos personas más, que trasladan su residencia a esa localidad".* Eren l'esposa (Pilar Juncosa) i la filla (Maria Dolors). En una carta a Joan Prats (Mont-roig, 23 de juliol) li explica que *"no t'havia escrit abans perquè ha calgut organitzar la qüestió de queviures, sobretot en el referent al pa, que aquí feia tres mesos que no en donaven. Ara... tindrem molt gust en que vinguis..."*.



És en aquest estiu del 1942, a Mont-roig, quan Pilar Juncosa escriu aquella carta a Moncha Sert, l'esposa de l'arquitecte Josep Lluís Sert: *"Aquí (a Mont-roig) le falta aún el taller, pero si no hay novedad, en febrero se empezaran las obras, tanto como nos hubiera gustado, que fuera José Luis, quien las hubiera dirigido!..."* (8 de setembre).

Josep Lluís Sert López, nebot del pintor Josep Maria Sert Badia, havia acabat Arquitectura el 1929 i, a continuació, entrà a treballar a l'estudi de Le Corbusier. Del 1930 al 1936, forma part del grup GATCPAC (Grup d'Arquitectes i Tècnics Catalans per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània). El 1936-1937 projecta el Pavelló de la República a l'Exposició Internacional de París de 1937. Aquell Pavelló, on hi hauria el "Guernica" de Picasso i on Miró faria el mural "Pagès català en revolta", després desaparegut. El 1939 va haver de marxar a Nova York. El règim franquista el condemna (1941) per activitat política; a més, el declaren "inhabilitado para el ejercicio profesional" a Espanya. No podrà tornar fins al 1946 amb un permís per veure la seva mare que estava en extrema gravetat. El 1953 seria el degà de l'Escola de Disseny de la Universitat de Harvard.

Diverses circumstàncies endarreriran la construcció del taller de Mont-roig. En una carta a la seva germana Dolors Miró Ferrà i al seu cunyat Lluís G. Ylla (Barcelona, 2 de març de 1943) comenta: *"Molt content pensant encara en la curta estada que vaig passar amb vosaltres... i de... la passejada per la vostra bella ciutat (Vic)..."*. La seva germana s'havia tornat a casar. Lluís G. Ylla era un arquitecte de Vic, d'una família de constructors i molt relacionat amb l'Església. Miró continua: *"En Lluís G. deu anar posant-se bé, ara lo que cal*



és tenir prudència per a no tornar a recaure... La mamà ahir es posà al llit... He rebut una carta de Mossèn Josep, molt pessimista referent als preus dels fruits que van baixant d'una manera alarmant... Davant d'això, i que el final de la guerra (la Segona Guerra Mundial) no s'entrevéu, m'ha agafat pànic i crec que seria una imprudència emprendre les obres del taller, que són costoses... el més prudent és aplaçar-les fins que la situació s'aclareixi. Voldríeu doncs escriure per a anul·lar les demandes de material. Referent a l'únic material que han lliurat, rajoles, deixo a la mà d'en Lluís G. el fer-ne el que cregui convenient... Us estimaré que escriviu uns mots al "Frascuolo" indicant-li el que ha de fer amb els materials..."

Miró havia decidit, a inicis de 1943, començar les obres del taller; fins i tot ja hi havia algunes compres de material. Aquest "Mossèn Josep" era en Josep Munté Ferrando, de cal "Panyero". Vivia a l'actual carrer de Francesc Riba i Mestre núm. 5, i tenia un mas una mica més avall del Mas Miró. Deia missa els diumenges per als habitants de la partida de Les Pobles (allunyats uns quatre quilòmetres del poble), a la capella (que hi ha al costat de l'edifici principal) del Mas Miró. Posteriorment aquesta missa es faria al "Mas d'en Romeu" (del 1952 al 1968), al mas de "La casa de la palmera" (1918). Detalla Ferran Jové Hortonedà, sobre "Mossèn Josep", en el seu llibre "Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp" (1999), a la pàg. 300: "Era capellà i feia de pagès i ben sovint anava amb la sotana arremangada amb un vencill, amb l'aixada al coll i amb la roba bruta de treballar".



"Mas Miró. Capella"

La Mercè Calaf Domingo, filla dels masovers del Mas Miró del 1927 al 1955, m'explicava que, als anys quaranta, quan hi anava molta gent per oir missa, es treia l'altar a la porta de la capella perquè la gent podés estar congregada a fora. Aquell constructor de qui parla Miró, el "Frascuolo", era l'Anton Martí.

A l'endemà de l'anterior carta, Miró precisa, també a la seva germana i cunyat (3 de març): "Et confirmo la meva carta d'ahir referent a suspendre per ara les obres... (Sobre el material) Per al que ja és allà, es podria mirar si la casa se'l torna a quedar, ara que tot això va escàs... T'incloc l'albarà de les bigues...". Però, passats uns mesos, en una altra carta als mateixos (Mont-roig, juliol-agost de 1943) sembla que finalment decideix iniciar la construcció: "He vist Mossèn Josep i li he encarregat que es cuidés d'encomanar els totxos, ara sols em falta veure el "Frascuolo" per aclarir lo de la factura...". I en una del 22 de setembre: "Suposo que el "Frascuolo" ja haurà escrit referent a lo de les bigues. Ell, les ha vist i crec podrà servir-se'n, però he preferit que s'entengués directament amb tu. Trigà a venir perquè tenia molts dependents malats, ara darrerament les fortes pluges l'hi impediren de fer-ho. He anat mirant i estudiant el plànol, farà molt bonic una volta fet, i vaig pensant amb il·lusió que no trigarem molt temps, en poder-lo començar..."

El 27 de maig de 1944 mor la mare de Miró, la qual cosa fa que, a l'heretar, millori la seva situació econòmica. A l'estiu, des de Mont-roig, escriu a la germana i cunyat (juliol de 1944): "Aquest any fa molta calor, sort que no ha pedregat, com en molts indrets, ara el que convindria seria una bona pluja...". Miró parla com un pagès. Continua: "Quan vingueu, em portis el dossier del taller... si tens uns moments, em facis el càlcul de les carretades i materials que necessito per a fer els fonaments del taller, com també el pressupost d'aquests primers treballs... Com a primera etapa, abans de que comencem els fonaments, després de la verema, ja encarregaria les carretades de material necessàries...". Miró deia en la mateixa carta: "Davant la marxa fulminantment ràpida dels aconteixements em cal tenir tot això...". La Segona Guerra Mundial entra en la seva fase final amb el desembarcament de Normandia (6 de juny) i l'alliberament de París (25 d'agost). Miró pensa començar "després de la verema", a finals de setembre o octubre. Però sorgeix un nou entrebanc. Detalla



a la germana i cunyat (Mont-roig, 31 juliol) que està *“molt empipat amb l’història de la bomba, en tindrè per unes 5.000 ptes... (Sobre el taller) No cal dir que amb la fiblada aquesta ara no faré res, si no em canvien les coses. La collita esplèndida, molta verema i olives, però cal que ploqui, el que per ara no fa...”*. Deuria haver de posar una nova bomba del pou que abastia la dita *“bassa gran”*. M’explicava l’Angelina Rovira Bargalló, (filla dels masovers del novembre de 1955 al 1975) que aquesta subministrava aigua a la finca, gran part era de regadiu. Estava en un extrem de la finca, a tocar del barranc de la Pixerota. Em deia que quan s’omplia la bassa, amb aigua fresca, a l’estiu, donava goig banyar-s’hi; normalment s’hi posaven el senyor Miró i la seva filla Maria Dolors.

La II Guerra Mundial acabarà amb la rendició d’Alemanya el 8 de maig i la del Japó el 2 de setembre de 1945. L’estiu, com gairebé sempre, romandrà al Mas. Escriu a la germana i cunyat (Mont-roig, juliol): *“Aquí hi ha molta seca, però malgrat això la vinya no pateix gaire i la collita es presenta bé. El motor afortunadament també roda força i l’aigua no s’estronca, aquest estiu per ara no hi ha cap contratemps. A veure si l’estiu que ve puc ja treballar en el taller que tenint-lo magnífic a Barcelona aquí en falta...”*. I a Joan Prats (15 d’agost): *“Estic treballant molt en escultura...”*. Necessita el taller. Encara li cal treballar a l’habitació del mas.



Miró entén que és el moment de donar una nova projecció a la seva obra. Raona a Pierre Loeb, que havia estat marxant de Miró (Mont-roig, 30 d’agost): *“M’alegrarà molt si el meu recolzament el pot ajudar a posar en marxa la seva vella galeria... Aquests anys han estat molt durs per a mi... Tinc 52 anys i he de pensar les coses molt seriosament, d’una manera clara i precisa, en plena consciència de les responsabilitats que tinc a la vida... No em queden més que dos camins a seguir dignes de mi: A: Fer-me una situació material com la que a la meua edat tenien els artistes que representaven a la generació precedent... B: Vendre una finca per pagar els meus deutes i retirar-me al camp on continuaré treballant amb la mateixa passió i entusiasme de sempre, la qual cosa es la meua raó de viure, però en el més complert aïllament i silenci... Vivim en el moment precís en que hi ha que llançar a fons la meua obra...”*. Quan diu *“vendre una finca”* es deu referir a la casa del Passatge del Crèdit de Barcelona.



Des de Barcelona comenta a la germana i cunyat (17 de gener de 1946): *“Ja he tornat del mas després d’haver-nos posat d’acord per a plantar la parada de vinya i anar posant arbres... En Peret (el masover Pere Calaf Jofre) m’advertí que el pi havia caigut en mala lluna i que temia que per a fer obres es corcaria; no es conservà tendre i s’assecà... T’envio una mostra per a que vegis si aquesta fusta pot servir... per les obres...”*. L’estiu del 1946 tornarà a Mont-roig. El visiten les famílies de Joan Prats i Joaquim Gomis. Aquest farà un conjunt important de fotografies, que completarà en posteriors visites. Miró farà la seva primera escultura: *“Femme”*. Anteriorment, als anys trenta, havia iniciat el camí amb les *“construccions”* o els *“objectes”*.

“Femme” (1946)



En una altra carta (Mont-roig, 24 d'abril), especifica: *“Hem tingut molt mal temps i quasi tots els dies ha plogut, lo que acabarà per perjudicar la terra... He vist al paleta i m'ha dit que a la data que fixàrem -14 de maig- li seria difícil venir, ell proposava el primer de juny... Referent als materials diu que com que són de fàcil transport es poden anar portant a mida que ells treballin. Lo que necessitem, per si et convé recordar-lo és 30 m. cúbics de pedra, 30 m. cúbics de sorra... A mi personalment em fa molta il·lusió començar aquestes obres lo més aviat possible. Abans de començar a treballar-hi tindrem que passar una estoneta tu i jo mirant el lloc exacte de l'emplaçament, cosa molt important...”. I en una del juny-juliol (?): “Seguint les vostres indicacions he escrit al paleta per a començar les obres el dia 21... Ja era hora...”. Es ben curiós veure a Miró com, per un costat, es preocupa de la terra i dels conreus, i per l'altre, com organitza les necessitats del material per a la construcció del desitjat taller.*

El disseny i la construcció del taller de Mont-roig el va fer el seu cunyat Lluís G. Ylla Cassany. Un altre inconvenient fou que aquest estava delicat de salut, la qual cosa complicava la direcció de l'obra; moriria el 10 de gener de 1951. Sebastià Javaloy Cánovas, marit de la Mercè Calaf Domingo (filla dels masovers), m'explicava que va treballar de paleta en la construcció del taller. Van festejar uns sis anys, del 1943 al 1949. Hi afegia: *“Aquest senyor Ylla, que era un senyor de molta edat, estava fatigat dels pulmons, molt delicat; al mas quasi no es llevava del llit. Jo pujava al matí a l'habitació per preguntar-li que s'havia de fer”*. Segons Sebastià Javaloy el taller és com una petita església, a mb la planta i una mena de cor en un extrem. Em deia que Lluís G. Ylla Cassany era un arquitecte d'esglésies. Conclou: *“Al taller hi anava originàriament una torre, de fet l'estructura està començada fins el primer pis (el cor)”*. També recorda que en la construcció hi va col·laborar un senyor de Figueres, que es deia Teixidor; era un “*desterrat*” pel franquisme. En els processos de depuració que el franquisme va fer en acabar la guerra et podien condemnar a viure a centenars de quilòmetres del lloc habitual i durant uns anys. Sebastià Javaloy va continuar treballant de paleta al mas quan convenia fer-hi alguna obra. M'explicava que Miró feia pintar, pràcticament cada any, la façana; i que volia que es fes amb calç, no amb pintura plàstica.



El febrer de 1947 Miró, amb la seva esposa i filla, inicia un viatge de nou mesos pels Estats Units. Primer van a Madrid i d'allí a Lisboa, on hi arriben el 5 de febrer. El dia 8 havien d'agafar un avió de la *Pan American* cap a Nova York. És el final del seu aïllament produït per la II Guerra Mundial i el règim de Franco. La seva esposa, Pilar Juncosa, deia en una entrevista, feta per Cristina Ros a *“La Vanguardia”* (20 de desembre de 1992): *“Marchamos con Maria Dolors a Nueva York con la intención de pasar allí un mes, pero finalmente nos quedamos nueve meses, pues a Joan le encargaron un mural en Cincinnati...”*.

Miró escriu a la seva germana, Dolors Miró Ferrà (Lisboa, 6 de febrer): *“Llegamos bien gracias a Dios, pero la travesía Barcelona Madrid fue un poco mala, la de Madrid a Lisboa un poco mejor... ahora falta lo principal, subir al Clipper y volar más de veinte horas...”*. Aleshores quedava molt lluny Nova York. Però no surten el



dia 8, Pilar Juncosa detalla a Joan Prats (Lisboa, 9 de febrer): “Teníamos fijada la salida para ayer a medianoche... y a las 11,30 h. nos notificaban que no salíamos; imagínate nuestra nerviosidad... Nos han dicho que eso de suspender la salida ocurre con mucha frecuencia...”. Quan arriben a Nova York, a l'aeroport els espera Alexander Calder amb barretina i amb un impressionant cotxe descapotable. Miró, que venia de l'Espanya del racionament, deuria quedar astorat.

Miró a Nova York no s'oblida del taller de Mont-roig i escriu al seu cunyat (març-maig de 1947): “Molt agraït, Lluís, de l'interès que prens per a la construcció del taller...”. I poc després (maig): “M'heu donat una gran alegria al veure que comencen les obres del taller.. A la casa d'en Peret feu lo que sigui necessari també, el menjador, dutxa, wàter i aigua calenta. Us envejo d'estar entre els garrofers del Mas, que a mi m'interessen més que els gratacels...”. Miró parla de la casa dels masovers; es preocupa per ells. El 10 de juny explica a Joan Prats: “No podem passar l'estiu a Mont-roig –això ho enyorem molt- però en canvi espero poder passar-hi la tardor, que és una cosa meravellosa...”.



Ara que finalment s'inicia la construcció del taller, ell està molt lluny, però dóna instruccions precises en una carta a la seva germana i cunyat (13 de juny): “Estupendo tot lo que em diuen del taller... Així acabant-lo ara, quan jo vingui podré fer els darrers detalls... Cal partir de la concepció que el taller té que ser un lloc de treball, de la màxima serietat en tot, com una cel·la de monjo. La gran vidriera que estigui col·locada a una altura que permeti veure bé el paisatge, com si un és trobés a ple camp. Que hi hagi també altres finestres... que una escultura rebí totes les llums, com si fos a ple aire... Als costats de la pica voldria rajoles de València, blanques, com si fos un laboratori. El marbre... no sé si faria massa ric, jo voldria que tot fos fet amb gran austeritat, potser cercant altres pedres... Per instal·lar l'aigua... jo en necessitaré poca, no sé si posant un dipòsit a l'exterior, que omplint-lo un parell de vegades a l'estiu amb portadores n'hi hauria prou... Que el gran finestral permeti que es pugui obrir un poc... per a poder tenir ventilació fresca... Efectivament caldrà deixar un lloc per a instal·lar una estufa o llar de foc, si em cal treballar-hi l'hivern...”. A la mateixa carta cita que l'electricista és el “Rodríguez”. Aquest era en Salvador Rodríguez, un serraller i electricista que vivia a la plaza del Generalísimo (ara Joan Miró, núm. 12). La Mercè Calaf Domingo, filla dels masovers, em deia que, als anys quaranta, en aquella casa seva rebia la correspondència, els diaris i revistes del senyor Miró, i que aquest li baixava en bicicleta al mas. En una carta a Joan Prats (Mont-roig, 27 de setembre de 1946), Miró, li dóna instruccions: “el vinent dijous dia 3 (d'octubre) arribarem a Barcelona... Pots dir-li (al conserge)... que telefoni a “La Vanguardia”... i a “Destino”... perquè a partir d'aquest dia ens enviïn els diaris al Passatge...”.

Als Estats Units s'hi estarà fins l'octubre de 1947. Farà el gran mural del Hotel Terrace Plaza a Cincinnati. Recordarem que abans (el 1937) havia fet el mural del Pavelló de la República, a París. En una entrevista de Francis Lee, publicada a “Possibilities” núm. 1, Nova York (1947 – 1948) comenta: “Si no pinto em preocupo, em sento molt deprimat, irritat... Aquí a Nova York no puc dur la vida que vull. Hi ha masses cites, massa gent que veure, i amb tantes coses en marxa arribo a estar massa cansat per pintar... Puc concentrar-me millor en la meva casa en el camp (a Mont-roig), on mai m'interrompeixen. En segon lloc, a París, però també a París hi ha distraccions...”.



Arriba l'hora de tornar de Nova York. Pilar Jun-cosa comenta a Joan Prats (24 de setembre): "Salimos de aquí, en el barco la "Habana"... Se-gún dicen, a los ocho días, llegaremos a Lisboa, estaremos dos días allí, luego iremos a Cádiz y a Barcelona... Llegaremos seguramente a últi-mos de mes... Nos hemos enterado que nues-tro cuñado de Vic sufrió un fuerte ataque en el corazón... tenían que ir al mas para terminar el taller de Joan y lo han suspendido...". Miró dirà a Sert (14 d'octubre): "Demà dia 15 marxem...". Des de Barcelona li escriu (19 de novembre): "He passat, naturalment, uns dies a Mont-roig, el camp de Tarragona era més meravellós que mai... He demanat ja el meu visat per anar a París...". Hi anirà al febrer de 1948, no hi havia estat des del 1940. Són les estades a París per preparar exposicions. S'allotjarà en hotels.



Miró concreta a la seva germana i cunyat (Barcelona, 26 de maig de 1948): "Us esperem dilluns nit per a marxar a l'endemà a Mont-roig... la Pilar es quedarà aquí per a preparar la marxa a París –tots tres- dintre els primers dies de juny. Realment, ha estat una sotragada inesperada per mi això de les 25.000 ptes., a l'enviar les anteriors 15.000 ptes em digueres que creies n'hi havia prou... Cal suprimir en el taller tot lo que sigui decoratiu o per fer bonic, i atendre's en el punt de vista inicial de considerar-lo com a un instrument de treball... que conservi una severitat de cel·la de frare, això serà paral·lel a la meva obra i a la meva vida, que sempre he volgut fossin dintre la més gran austeritat, i sobretot evitar, en els moments actuals en que tantíssima gent treballant molt, no pot ni menjar, el que tingui un aspecte de luxe, sols l'aspecte sever d'un lloc per a treballar...". Podria ser una frase actual. Escriu a Joan Prats (Mont-roig, 28 de juliol): "El taller està quasi acabat i quedarà molt bé. Malgrat la calor d'aquests dies s'hi està molt fresc, degut al suro que em proporcionares. Jo encara no he començat a treballar...". En una altra, del 22 d'agost, també des de Mont-roig: "L'estiu vinent que tindrè el taller arreglat, amb totes les coses populars, arrels d'arbre, pedres...".



"Foto J. Gomis"

L'estiu del 1949 ja treballarà al taller de Mont-roig. Aquell que desitjava en el "Quadern de notes" de juliol de 1941, que havia de començar a inicis de 1943. Una important col·lecció de fotografies d'aquest taller el podem trobar en el llibre "Joaquim Gomis / Joan Miró (Fotografías 1941-1981)".

Les germanes Angelina i Teresa Rovira, filles dels masovers del novembre de 1955 al 1975, em precisaven que, al costat del taller, havia fet plantar una figuera, doncs al senyor Miró li agradaven molt les figues. "A l'agost, quan hi havia la principal collita, el pare cada dia al matí, a primera hora, anava a collir-ne. Així el senyor Miró en tenia per esmorzar. Començava amb les figues i continuava amb el cafè amb llet amb torrades amb melmelada i mantega... Al taller pràcticament no hi entrava ningú. Algú de naltros, tan sols per netejar, per escombrar o treure la pols.. I, sols podíem fer-ho quan el senyor Miró no hi era. Estava ple de



"Foto J. Gomis"

carpetes, quadres que semblaven sense acabar... I algun cop hi havia ratlles de guix a terra (com ara hem vist en alguna fotografia de Joaquim Gomis); aleshores avisava a la mare: Teresa, no esborris res del que hi ha al terra". La Teresa Rovira és refereix a la fotografia de la pàg. 97 del llibre "Joaquim Gomis / Joan Miró...", on a terra veiem dibuixat amb guix la silueta de l'escultura "Ocell solar". Continua: "Sabíem que aquells quadres estaven sense acabar perquè els deixava d'una temporada a l'altra, o a vegades varis anys. Al voltant del taller estava ple de les arrels que el senyor Miró trobava a la platja de la Pixerota. Quan eren grans i pesants demanava al pare que anés a recollir-les amb el carro".

El 1949 Miró continua vivint al Passatge del Crèdit, però busca un nou domicili. Continua viatjant, sobretot a París. I als estius, a Mont-roig. A mitjans del 1950 es traslladaran a un pis del carrer de Folgueroles, al número 9; a tocar del Passeig de la Bonanova i a prop d'on vivia el seu amic (i fotògraf) Joaquim Gomis. Però continuarà tenint el taller al Passatge del Crèdit. En una carta, des de París, a la seva germana i cunyat (6 de juny) comenta que "al llegar, que creo será allá el 15, tendremos que hacer el cambio de piso...". En una altra a Josep Lluís i Moncha Sert (Barcelona, 29 de gener de 1951) els hi diu: "Ara vivim aquí a Sant Gervasi, un àtic en una casa nova de lo més discret que hi ha, amb una terrassa amb una magnífica vista... Es un pis molt gran, jo n'he requisat la meitat per a mi, guardant a més el taller del Passatge per a fer-hi teles de gran tamany...". I, a l'estiu (17 de juliol): "Mont-roig és magnífic, ara a l'estiu estic treballant en una sèrie d'escultures, en un gran taller que em vaig fer construir...".



Al juny de 1952 farà el seu segon viatge als Estats Units. A l'estiu estarà a Mont-roig, on el visitarà el fotògraf suís Ernst Scheidegger. D'aquesta estada sorgirà el llibre "Huellas de un encuentro / Joan Miró a Catalunya", on hi ha un recull de fotografies del treball de Miró en el seu taller de Mont-roig, però també de les excursions al port de Cambrils, a l'ermita de la Mare de Déu de la Roca, a la platja de la Pixerota... També hi ha fotografies d'un viatge anterior a Barcelona, on veiem el taller del Passatge del Crèdit. Explica Ernst Scheidegger: "Me habían reservado una habitación en la Casa Gatell, el único "Hotel" que se podía encontrar en treinta kilómetros alrededor. Había una cocina excelente y famosa pero las habitaciones (sols n'hi havia sis) para los huéspedes se ocupaban muy raramente. Era allí donde Miró alojaba a sus invitados... Visité los alrededores...el pequeño pueblo de Mont-roig... Aquí se encontraban sus verdaderas raíces... En Mont-roig, sus días eran muy largos, más que en Barcelona. Trabajaba sin descanso... En la parte superior del estudio, en una



especie de balcón (aquell entresolat), había un pequeño despacho. Miró se retiraba de vez en cuando para tomar apuntes o para ocuparse de su correspondencia...”.

“E. Scheidegger”

A la tardor de 1952 Miró visita Gallifa, on s’hi havia instal·lat feia un any Josep Llorens Artigas. A l’any següent es produeix la trobada d’ambdós al mas de Mont-roig. Sembla com si Miró pensés que el nou camí en el món de la ceràmica havia de tenir les arrels al “seu” poble. Diu Francesc Miralles en el llibre *“Llorens Artigas. Catàleg d’obra”* (Edicions Polígrafa, 1992), a la pàg. 72: *“Començaren a treballar el 1953. A Mont-roig. Allí decidiren el que farien. Allí sabien que volien crear noves formes a partir de les formes inspirades en elements naturals connectant amb les nombroses escultures que Miró havia fet recentment...”*. Seran freqüents els viatges a Gallifa, i les visites d’Artigas al Mas Miró. Comenta Sebastià Gasch en el seu llibre *“Joan Miró”* (Editorial Alcides, 1963), pàg. 65: *“El problema del trasllat de les escultures originals a la seva versió en ceràmica es resolgué satisfactòriament... El 25 de febrer del 1954 es van fer les primeres coccions en el forn de Gallifa...”*.

En una carta a Artigas (Barcelona, 9 de juny de 1954) li explicarà: *“Demà marxo amb la Pilar a Palma de Mallorca per a resoldre lo del terreny...”*. Volia comprar la finca de “Son Boter”, que era d’un descendent del baró Münchhausen, però aquest rebutjà la venda. Sí que va aconseguir la finca del costat, “Son Abrines”, al barri de Gènova. Eren uns paratges amb camperols allunyats de Ciutat de Mallorca. Finalment, el 1959, comprarà “Son Boter”. Miró ha decidit que s’hi farà un taller. Els estius continuarà anant a Mont-roig. La seva filla es casarà amb David Fernández el 12 d’octubre i viuran a Palma. El 1955 naixeria, a Palma, el seu primer nét, David Fernández Miró.

En una carta a Josep Lluís Sert (Palma de Mallorca, 5 de novembre de 1954) li diu: *“He mirat detingudament el plànol del taller sobre el terreny... amb ganes de poder-hi treballar aviat. L’Enric l’ha vist també i en té una idea ben clara, s’inquieta no obstant per la solució de les voltes, diu tem que sent de ciment natural, primes, no siguin prou aïllants pel fred i el calor, tu això ja ho hauràs previst i podries donar-li algunes explicacions tècniques. El poder veure del balcó l’espai del taller amb les teles em sembla molt encertat...”*. Des d’un inici es planteja que hi hagi un entresolat des d’on poder veure el taller; com el “cor” del taller de Mont-roig. Més tard, des de Barcelona, el 21 de desembre, li diu: *“Molt content de les teves activitats en fer els plànols... Llàstima que l’enginyer es retrassi per no haver fet els càlculs... L’Enric m’ha escrit, va fent els fonaments...”*. És l’Enric Juncosa Iglesias, el seu cunyat.

El 1955 continua vivint a Barcelona i fa estades





a Gallifa per col·laborar amb Llorens Artigas preparant les peces de ceràmica per a l'exposició "Terres de Grand Feu". Viatja sovint a Palma per veure l'evolució de les obres (de la casa i del taller). Diu a Sert (Barcelona, 19 de febrer de 1955): "*Ara es treballa de ferm a Palma...*"; deu referir-se a la construcció de la casa. I des de París (5 de març): "*Estarem dos mesos aquí, pots anar-te dirigint a l'Enric per les obres...*". I torna el 24 d'abril: "*Ens acaba d'escriure la Maria Dolors (la seva filla) que han rebut la teva maqueta, diu que és magnífica... Crec que aquesta maqueta permetrà, al tenir-lo al davant, fer que l'Enric i el contractista accelerin el ritme de treball... Aquest estiu ja ens instal·larem provisionalment a Palma, això ens permetrà vigilar els darrers treballs de les obres...*". I el 7 de juny: "*Acabem d'arribar a Palma. Lo primer que he vist ha estat la maqueta, que és sensacional... L'Enric... jo crec que amb els plànols solament anaven un poc perduts, però ara ho veuen clar i activen els treballs. Es estupendo que vingueu a passar les vacances aquí... la teva presència els hi donarà un gran impuls. Estarem solament uns dies aquí després... a Mont-roig per a canviar de masovers...*".

En una altra a Josep Llorens Artigas (Palma de Mallorca, 18 d'agost) li comenta: "*Aquests dies ha estat aquí en Sert per a dirigir la construcció del taller. Ha dit que les parts fetes amb ciment no fossin cobertes amb guix, emblanquant directament el ciment, com a matèria prima, per a d'aquesta manera respectar la textura d'aquest, que haguera estat sacrificada al cobrir-la amb calç. Això m'ha portat a pensar que nosaltres enriquiríem la matèria deixant tu una peça sense coure... (jo ompliria) certes superfícies amb una lleugera capa de color al vernís, això que ens permetria conservar la matèria en el seu estat pur...*". Miró acabava de rebre l'encàrrec de fer els dos grans murals ceràmics per a l'UNESCO, a París.

Havíem vist com en una carta a Sert, del 7 de juny, l'avisava que hauria d'anar a Mont-roig per "*canviar de masovers*". Ara en una altra a Àngel Juncosa Iglesias, cunyat seu, del 30 d'octubre i des de Mont-roig, li dirà: "*Aquests dies hem estat molt ocupats amb el canvi de masovers, n'han vingut molts que ho desitjarien i ha estat difícil d'escollir, per fi ens hem decidit per uns que semblen molt bona gent i treballadors i de qui tenim bons informes, són família nombrosa com cal per a ocupar-se de la finca. Demà comencen i avui se n'ha anat en Peret (el "Peret, el masover", Pere Calaf Jofre), hem passat dies d'una emoció i Déu faci que haguem encertat. Aquí fins ara ha fet molt bon temps, però ara ha començat a ploure...*". I, el 8 de novembre, escriurà a Josep Llorens Artigas: "*Marxarem dijous cap a Barcelona...*".



"Família Rovira. Foto de J. Gomis"

Els Miró han fet el canvi dels masovers. Als Calaf, després de vint-i-vuit anys (del 1927 al 1955) els substituïran el matrimoni d'Eugeni Rovira Sastre i Teresa Bargalló Vidal, que s'hi estaran vint anys (fins al 1975). Podeu trobar la família al complet a la fotografia de la pàg. 102 del llibre "*Joaquim Gomis / Joan Miró (Fotografías 1941-1981)*". M'expliquen l'Angelina i la Teresa, filles d'aquell matrimoni: "*Els costums dels pagesos en aquestes contrades és que el canvi de masovers en una finca es faci el novembre, amb la fi del cicle dels fruits. Per exemple, les patates les ha de collir (al maig o juny) qui les va sembrar al gener; a continuació, es sembrava el moresc (blat de moro), que es collirà al setembre. Aquestes eren les dues collites més importants del Mas Miró. A l'arrencar el moresc calia començar a preparar el camp per les patates. Al novembre es comprava la llavor. Darrera el mas hi havia vinya (és el paisatge del quadre "Vinyes i oliveres", 1919). Es començava a vermar a l'endemà de la Mare de Déu de la Roca, el 9 de setembre; després es collia el mo-*



resc. La garrofa la fèiem a finals de setembre, i l'oliva al desembre". Continuen: "El senyor Miró va connectar amb naltros gràcies al Salvador Rodríguez (aquell serraller i electricista de Mont-roig que li baixava les cartes i diaris al mas). El pare, que era el President del Sindicat del Prat (Pratdip), i el mossèn del poble anaven els dilluns al mercat de Reus i allà va conèixer Salvador Rodríguez. També ens coneixia i en va donar bones referències Robert Roigé Huguet, que era el masover del Mas d'en Poca, a tocar del Mas Miró".

Josep Lluís Sert està preocupat, li exposa (Cambridge, 11 de desembre): "Fa temps que no tenim noves teves. Com va l'estudi?, no sé res de l'Enric, ni de la coberta... Estic impacient per saber com van les obres...". Miró li contesta pocs dies després (Barcelona, 24 de desembre): "Aquest any vaig absolutament de bòlit, de ple llençat en la ceràmica... em passo quasi tot el temps vivint a Gallifa... Fa temps que no he estat a Palma... Escriré a l'Enric per a que t'escrigui uns mots... A mi m'ha escrit que la casa ja està quasi llesta, i que el taller està força avançat i que és magnífic...". N'hi envia una altra, des de Barcelona, el 22 de febrer de 1956: "Jo em passo quasi tots els dies a Gallifa... He escrit també a l'Enric per a que enviés fotos del taller...". Tal com dèiem, a Gallifa estava preparant l'exposició "Terres de Grand Feu", la darrera fornada fou el 10 de maig de 1956. L'exposició es va fer a la Galerie Maeght de París (juny i agost de 1956) i a la Pierre Matisse de Nova York (desembre).

El febrer de 1956 hi va haver una important gelada (a Mont-roig principalment dels dies 12 al 14). Em diuen la Teresa i Angelina: "es van cremar molts garrofers... fins i tot, al mas Miró es va haver de fer una carbonera".



"Passatge del Crèdit"

Miró escriu a Sert (Barcelona, 21 de maig de 1956): "Acabem de fer un breu sojorn a Palma, el taller està ja quasi acabat, és... impressionat de debò...". L'estiu el passarà entre Mont-roig i Palma. Ven la casa del Passatge del Crèdit i el pis del carrer de Folgueroles i fa els preparatius per la mudança del pis de Barcelona a la nova casa de Palma, on s'hi instal·la l'octubre. Al setembre comença els treballs pels dos murals de l'UNESCO. Miró comenta a Joan Prats (Palma de Mallorca, 9 de novembre): "Ja vivim a la nova casa... costa arribar a organitzar-se i posar ordre...". I, també el mateix dia, a Sert: "El taller està completament llest i és extraordinàriament magnífic, estic delint-me per a començar a treballar, però em continc perquè de fer-ho em llençaria massa a fons i no acabaria de posar mai en ordre la casa i sobretot la biblioteca... Jo no puc treballar seriosament sense haver prèviament creat un ambient propici...".

El 1957 des de Palma anirà sovint a Gallifa per treballar en els murals de l'UNESCO i, a l'estiu, a Mont-roig. Comenta a Sert (Palma de Mallorca, 30 de març de 1957): "Entre una cosa i altra encara no he pogut normalitzar el meu ritme de treball i de vida. Un interval així, de llarga i callada reflexió... em convenia. En sortiré amb un nou impuls de renovament i potencialitat. Vaig posant coses de gerreria popular i de pescador al taller i pati, tot queda grandíós...". Alguna cosa "de pescador" és una panera de peix com la que usaven els pescadors de Cambrils, com la que surt en unes fotografies de la pàg. 61 del llibre "Huellas de un encuentro / Joan Miró a Catalunya" d'Ernst Scheidegger (Maeght Éditeur, 1993); com la que veiem a la pàg. 183 a l'entresolat del taller de Mont-roig. Com la que tenim al Centre Miró. I el 18 d'abril: "Aquest mes acaben els paletes, estarem tranquils! Jo ja em començo a organitzar, i podré començar a treballar...". Una altra a Moncha Sert



(5 de novembre): *“Estic molt cansat, he tingut un mes en (Jacques) Dupin que està treballant en el catàleg general de la meva obra... M’ha deixat molt esgotat, ara marxem a Mont-roig per a descansar... Al retorn posaré ordre al taller...”*.



“Centre Miró”

El 1958 neix el segon nét de Miró, Emili Fernández Miró. Viatja sovint a París. Continua sense pintar. Es dedica a la ceràmica i al gravat. El 29 de maig es farà a Gallifa la darrera fornada pel Mural de l’UNESCO, que s’inaugurarà el novembre a París. En una carta a Sert (Mont-roig, 9 d’octubre de 1959) li explica: *“Una volta allí (a Palma) començaré a treballar a fons... Acabo d’adquirir Son Boter, la magnífica casa que estava al darrera la nostra. Això... em posa sobretot a l’abric de tot veïnatge enutjós. Em servirà per a fer-hi teles i escultures monumentals...”*.

En una entrevista de Rosamond Bernier, a *“L’Oeil”* núm. 79-80, amb el títol *“Propos de Joan Miró”* (Paris, 1961), diu: *“En el nou taller, per primera vegada tenia espai. Podia desembalar caixes que contenien obres que s’esglaonaven durant anys i anys. No les havia vist des de que vaig deixar París i el bulevard Blanqui abans de la guerra. Quan van arribar els alemanys estaven embalades a la casa Lefebvre-Foinet... Fou un xoc... Vaig destruir molts quadres, i sobretot dibuixos i guaixos. Mirava tota una sèrie, posava a un costat un lot per cremar-lo... Hi ha hagut dos o tres purgues així en uns anys...”*.



La seva esposa, Pilar Juncosa, deia a Cristina Ros a *“La Vanguardia”* (20 de desembre de 1992): *“Su recorrido diario se limitaba al corto trayecto que comunica el taller con la casa... Periódicamente, cuando él no estaba en el taller, una mujer que me ayudaba y yo entrábamos para hacer la limpieza...”*. A la casa hi mancava la Pilar, però el taller era el seu territori. La seva esposa no gosava entrar-hi; el cridava per anar a dinar des de la porta. Com passava al taller de Mont-roig.



El 1960 Miró continua anant a Gallifa, per fer el Mural de Harvard. L'estiu, com sempre a Mont-roig, i el 5 d'octubre visita per primer cop la "Casa Aymat" de Sant Cugat del Vallès, una important manufactura de catifes i tapissos del matrimoni Miquel Samaranch i Mercè Viñas. Fent el documental "Sant Cugat i l'Escola Catalana de Tapís" (2009) vaig trobar en el fons de la família Samaranch Viñas un àlbum de fotografies d'aquella visita de Miró a la Casa Aymat. D'aquí sorgirà, anys més tard, el primer tapís de Miró, el "Tapís de Tarragona" (1970), que ara està al Museu d'Art Modern de Tarragona. Mercè Viñas era neboda del famós Dr. Josep Trueta Raspall i, aquest, amic de Miró. Però aquesta ja és una altra història...



"Tapís de Tarragona" (1970)



"Taller de Palma. Rodatge de "D'un roig encès..."

Sebastià Gasch, en el seu llibre "Joan Miró" (Editorial Alcidés, 1963), pàg. 75, reproduïx unes declaracions de Joan Miró a Maria Dolors Serrano de la revista "Gaceta ilustrada" ("Los 75 años de Miró", núm. 602 del 21 d'abril de 1968): "És la crida de la terra: Tarragona – Mallorca. O a la inversa, és igual: Mallorca – Tarragona, Mont-roig – Palma. Jo sento Mallorca des que tenia dos o tres anys i m'enviaven a passar-hi el Nadal amb els meus avis Josepa i Joan Ferrà (Josepa Oromí i Joan Ferrà Santandreu)... En mi va pesar molt Mont-roig. Mallorca és la poesia, és la llum... Fins que he arribat a establir l'equilibri entre Mont-roig i Mallorca no he entrat a la maduresa..."

El dimarts 26 de juny de 1979 vam anar a Palma de Mallorca, al taller de Son Abrines, a enregistrar per al meu documental "D'un roig encès: Miró i Mont-roig". Fou emotiu el llarg pla on Miró recorre, poc a poc, el seu taller, mirant amb detall i tendresa els quadres que hi havia escampats per tot arreu; allargava la mà com si s'acomia. Després, arriba a la rampant escala de fusta que el portarà a l'entresolat; allí, passant amb cura entre les taules plenes de dibuixos, s'apropa fins la barana i s'atura a contemplar, amb delectació, el conjunt del taller. Aquest pla s'ha reproduït a molts altres documentals.



"Taller de Mont-roig. A la dreta, fotografia de Joan Prats"



El 2002 vaig fer el documental “*Mont-roig: tornaveu mironià*”, on persones de Mont-roig que el van conèixer (i estimar) parlaven sobre el nostre pintor universal. A més, vaig enregistrar imatges del taller de Mont-roig. Estava, suposo, com el va deixar el darrer estiu que va romandre al mas: algun dibuix fet a la paret, arrels escultòriques, carbasses de mànec als prestatges del costat de la llar de foc, una fotografia de Picasso damunt d'aquesta i una altra (emmarcada) a la paret de l'escala que puja a l'entresolat, llibres, tinters, pots de pintura... Tres cintes de colors amb glossa “*Record de N. S. De La Roca*”. Entrant, a la cantonada de la paret de l'esquerra amb la del fons, la dels finestrals, una fotografia gran del seu amic Joan Prats alçant el braç esquerre i amb la mà expressivament oberta en un context indeterminat. Quan vaig fer el documental “*Françesc Català-Roca: Apunts*” (1989), vaig aprofitar per preguntar-li si tenia fotografies fetes a Mont-roig i em va comentar que sols n'havia fet a Prats i Miró a la façana de la catedral de Tarragona. A la de Miró el veiem alçant el seu braç esquerre fins agafar el picaporta de la catedral. D'aquesta fotografia va néixer l'exposició de fotografies de picaportes de l'Esther Bargalló al Centre Miró (2014).



A la paret esquerra del taller de Mont-roig encara hi havia penjat un calendari amb el full del setembre de 1976. Després ja sols tornaria per rebre l'homenatge popular del 29 d'abril de 1979. Moriria, a Palma, el 25 de desembre de 1983.

Martí Rom
(març de 2014)